

nih objekata pojedinog graditelja (s kratkom analizom fasade).

Želeći što potpunije obuhvatiti svu kompleksnost zagrebačkog graditeljstva toga razdoblja dr Dobronić obraća pažnju i na gotovo zanemarene elemente koji su sačinjavali značajan dio tadašnjeg poimanja arhitekture. Skulpturalni ukrasi na zgradama i umjetničko bravarstvo neizostavni su ukrasni elementi koje je najčešće projektirao sam arhitekt posvećujući im gotovo jednaku pažnju kao i konstruktivnim elementima. Stoga nam se čini da je izraz „primijenjena skulptura”, što ga upotrebljava dr Dobronić, zaista najadekvatniji da odredi njezin položaj unutar arhitekture.

U nekoliko općenitijih tekstova autorica objavljuje i interpretira niz važnih dokumenata, planova, gradskih odredaba od kraja XVIII do početka XX stoljeća. S pomoću njih daje nam uvid u promjene koje je grad doživio u tom najburnijem periodu svoje povijesti. Zagreb, koji je još na početku XIX st. grad pomalo srednjovjekovne atmosfere, već je potkraj toga stoljeća suvremeni grad sa svim onim dobrim i lošim što to doba sa sobom donosi.

Na nešto užem planu bavi se autorica problematikom Zagreba i u člancima u kojima analizira pojedine značajne (poput Trga Republike, Illice i Trga maršala Tita) i „manje značajne” dijelove grada, radnička naselja i potpuno ruralne naseobine u tadašnjoj neposrednoj okolici grada. Historijat centra ukazuje nam na kompleksnost nastanka glavnih trgova a samim tim i na neke probleme koji su, barem s obzirom na Trg Republike, ostali neriješeni do danas.

Uz ove tekstove, posvećene dijelovima grada koji su od svog nastanka u žarištu interesa, objavljena su u ovoj knjizi i dva što obrađuju marginalna područja Zagreba. Periferna područja i radničke četvrti grada ne samo da su izmicali pažnji javnosti prošlih vremena, nego ih ni suvremena znanstvena obrada nije dovoljno uzela u obzir (premda su duboko ugroženi ili čak nestali). Upravo ti članci donose niz vrijednih podataka o životu i izgledu tih naselja kojih se sjećaju još samo malob-

rojni stanovnici Zagreba. Industrijski objekti, o kojima je riječ u jednom od daljnjih tekstova, usprkos svome velikom značenju za ovaj grad, doživjeli su sličnu sudbinu.

Tekstovi posvećeni pojedinačnim objektima povezuju dobro poznate podatke i djela s onima pomalo zaboravljenima. Prikazujući nam, u prvom od njih, zgrade – simbole grada, a u drugom ljetnikovce, autorica donosi niz interesantnih podataka te tako započinje popunjavanje, mogli bismo reći, bijele mrlje na karti znanstvene obrade graditeljske baštine grada.

U posljednja dva članka autorica obrađuje dvije različite teme, također vrlo karakteristične za Zagreb prošlosti i sadašnjosti. Vrtovi, i kasnije parkovi, bili su oduvijek značajni u slici Zagreba, a posebno im se velika pažnja počela posvećivati baš u razdoblju historijskih stilova, kada nastaju najveći i najvredniji parkovi grada: Maksimir, Ribnjak, Tuškanac i drugi. Posljednji članak, „last but not least”, dotiče temu – kojom je protkana cjelokupna materija obrađena u knjizi – odnosa između Zagreba i Beča i utjecaja koje je Beč imao na Zagreb.

Zaključujući ovaj kratki prikaz, treba napomenuti da je knjiga „Graditelji i izgradnja Zagreba u doba historijskih stilova” dr Lelje Dobronić već naišla na velik i pozitivan odjek u javnosti, i to s punim pravom, jer ona omogućuje širim krugovima upoznavanje sa značajnim dijelom urbane povijesti Zagreba. S obzirom na to da je knjiga sastavljena od već objavljenih članaka, ona prije svega omogućuje sustavniji pregled dosad raspršenoga, vrlo vrijednog materijala te nas potiče na njegovo daljnje produbljivanje i jača svijest o potrebi i nužnosti njegove zaštite.

tomislav marasović zaštita graditeljskog nasljeđa

Društvo konzervatora Hrvatske – Zagreb, Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet u Zadru, OOUR Split, Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, Postdiplomski studij graditeljskog nasljeđa, Split. Zagreb – Split 1983.

marina donadini

Društvo konzervatora Hrvatske – Zagreb, Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet u Zadru, OOUR Split, Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, Postdiplomski studij graditeljskog nasljeđa, Split. Zagreb – Split 1983.

Zastarjela je misao da je spomenik kulture pojedinačan objekt, odnosno, izolirana kategorija čije je mjesto izvan prostorne i društvene strukture. Danas je on shvaćen ne samo kao objekt vrijedan zbog svojih povijesno-umjetničkih svojstava već i kao dio urbane cjeline. Takvo shvaćanje zamijenilo je uvriježeni naziv „spomenik kulture” drugim nazivom: „kulturno dobro”, što je svakako širi pojam koji obuhvaća nepokretne i pokretne spomenike kulture, ali i sve druge kulturnopovijesne sadržaje i vrijednosti bilo da ih je stvorio čovjek bilo priroda. Marasović umjesto konvencionalnog termina „spomenik kulture” uvodi novi pojam, „graditeljsko nasljeđe”. Analogno rečenom, „graditeljsko nasljeđe” treba promatrati u sklopu šireg ekološkog aspekta kulturnih vrijednosti.

Knjiga Tomislava Marasovića didak-

tičkog je karaktera, sadrži periodizaciju povijesnog pregleda zaštite graditeljskog nasljeđa i autorov izbor tekstova koji su autentična dokumentacija razvoja teorijske misli. Autor je dao sažet, ali cjelovit prikaz razvoja svjetskog (uglavnom evropskog) konzervatorstva. Periodizacija započinje starim vijekom i prati dvotisućljetni razvoj graditeljskog nasljeđa do najnovijih dostignuća u konzervatorsko-restauratorskoj teoriji i praksi. Povijesni je pregled zasnovan na evolutivnim fazama, a na svaku od tih faza može se primijeniti misao da vrednovanje graditeljskog nasljeđa ovisi o društvenim konvencijama ili o pojedincima, koji svojom neobrazovanošću često onemogućuju provedbu restauratorske ili konzervatorske zamisli.

Iz raznih pisanih izvora saznajemo da su u cilju očuvanja zatečenih kulturnih vrijednosti još od najstarijih vremena poduzimane stanovite mjere zaštite. U toj kratkoj historiografiji zaštite graditeljskog nasljeđa sabrana je povijest najrazličitijih ljudskih akcija usmjerenih na zaštitu kulturnih dobara. Usporedo s razvojem društva te su akcije postupno jačale i bivale sve organiziranije. U starom i srednjem vijeku briga o čuvanju graditeljske baštine bila je stvar pojedinaca, primjerice rimskog cara Majoriana ili, kasnije, ostrogotskog kralja Teodorika. Tek u baroknom razdoblju zaštita polako ulazi u kompetencije države, a organizacije i službe u današnjem smislu riječi širom Evrope utemeljit će se znatno kasnije, u drugoj polovici devetnaestog stoljeća.

Zanimljivo je da je svijest o značenju kulturne baštine u nekim povijesnim razdobljima bila vrlo nejedinstvena. U renesansi je golem interes bio usmjeren na proučavanje antičkih spomenika. Međutim, ti isti proučavatelji mirne su savjesti dopuštali devastaciju i rušenje spomenika iz srednjovjekovnog razdoblja, pa čak i nekih iz arabičke baštine. Primjerice, papa Julije II, jedan od najvećih zaštitnika kulture u doba renesanse, zalagao se za rušenje stare crkve sv. Petra kako bi Bramanteu povjerio projektiranje i izgradnju nove crkve. Slične kontradiktorne sta-

vove također zapažamo na planu intervencija u povijesnoj okolini.

Romantizam povezuje dva dotad međusobno isključujuća stava: onaj što radi jedinstvenosti stila zahtijeva postupak restauriranja i onaj što isključuje bilo koju restauratorsku intervenciju osim čiste konzervacije. U „biološkoj“ fazi zaštite i dalje više ili manje traju oba ta shvaćanja. „Biološka“ doktrina, zbog isključivog inzistiranja na konzerviranju, pridonijela je pasivnosti, koju će nadomjestiti tek najnovije (poslijeratno) razdoblje, ovdje zbog izmijenjenog stava prema graditeljskom nasljeđu nazvano razdobljem aktivne zaštite. Tim je terminom najavljeno novo stajalište u rješavanju složenih problema zaštite spomenika. Ona će preuzeti sve pozitivne elemente od prethodne „biološke“ faze, kao što je na primjer kritičko vrednovanje svih povijesnih slojeva.

Mala antologija izvornih tekstova s područja svjetske i naše teorije i prakse zaštite pruža uvid i u dokumentaciju brojnih savjetovanja iz Jugoslavije i inozemstva. Zanimljiv je „Ciceronov govor protiv Vera“, iz kojega saznajemo da su se već u starom vijeku provodile stroge sankcije protiv kršitelja Majorianova akta zaštite starih građevina. U tu svrhu bile su propisane ne samo novčane globe već i sječenje ruku. Drugi podatak, iz srednjega vijeka, odražava raspoloženje rimskog senata iz dvanaestog stoljeća, koji je u svojoj odluci bio još stroži jer je za nepoštivanje dekreta o zaštiti grada Rima predviđao čak i smrtnu kaznu.

Suvremena stihija u prostornom razvitku gradova briše elementarna obilježja historijskih jezgri, iako je već na savjetovanju u Splitu 1962. godine o historijskim aglomeracijama urbanog tipa kazano da „zaštita urbanih cjelina predstavlja naročito aktualan, važan i složen zadatak koji se ne može riješiti samo čuvanjem pojedinih objekata u starim gradovima, nego i pronalaženjem mjesta za asanaciju stare gradske jezgre u cjelini“. Marasović naročito podržava i tumači shvaćanje prvi put spomenuto u Atenskoj povelji iz 1931. godine – da cilj zaštite spomenika nije samo pojedinačni objekt ne-

go i prostor u kojem se taj objekt nalazi. Iz toga proizlazi da je čuvanje spomenika opravdano samo ukoliko se on ne tretira kao jedan od mnoštva pojedinačnih objekata (što je u skladu s općim osnovama zaštite da se spomenik uključi u aktivan život okolne strukture grada). Proširenje interesa i programa zaštite od pojedinačnih objekata na spomeničke i urbane cjeline uključuje u proces zaštite stručne institucije koje pozivaju na suradnju i sve druge čimbenike zainteresirane za prostorno uređenje.

Od 1850. godine u Hrvatskoj zaštita spomenika dobiva općedruštveni karakter, a 1945. godine, kad je donesena odluka Nacionalnog komiteta o zaštiti i čuvanju spomenika kulture, započelo se s aktivnom zaštitom spomenika. Budući da je društvo u cjelini preuzelo odgovornost za čuvanje graditeljskog nasljeđa i postalo nosilac svijesti o kulturi kao bitnom i integralnom elementu života, opravdano je pitanje koliko je učinila, a koliko je mogla i trebala da učini, služba zaštite spomenika kulture.

Ako se i nismo uvjerali u efikasnost čuvanja strukture i lika naših gradova, ipak smo zadovoljni da je značajan korak učinjen na znanstvenom polju. Naime, s knjigom Tomislava Marasovića teorija zaštite kulturnih spomenika dobila je vrijedan i jedinstven udžbenik te vrste u nas koji cjelovitim prikazom, sažetim kronološkim pregledom, izborom najvažnijih tekstova o zaštiti graditeljskog nasljeđa, nacrtima i fotografijama može koristiti ne samo studentima dodiplomskog i postdiplomskog studija graditeljskog nasljeđa nego i svima onima koji su afinitetom vezani za čuvanje naše kulturne baštine.